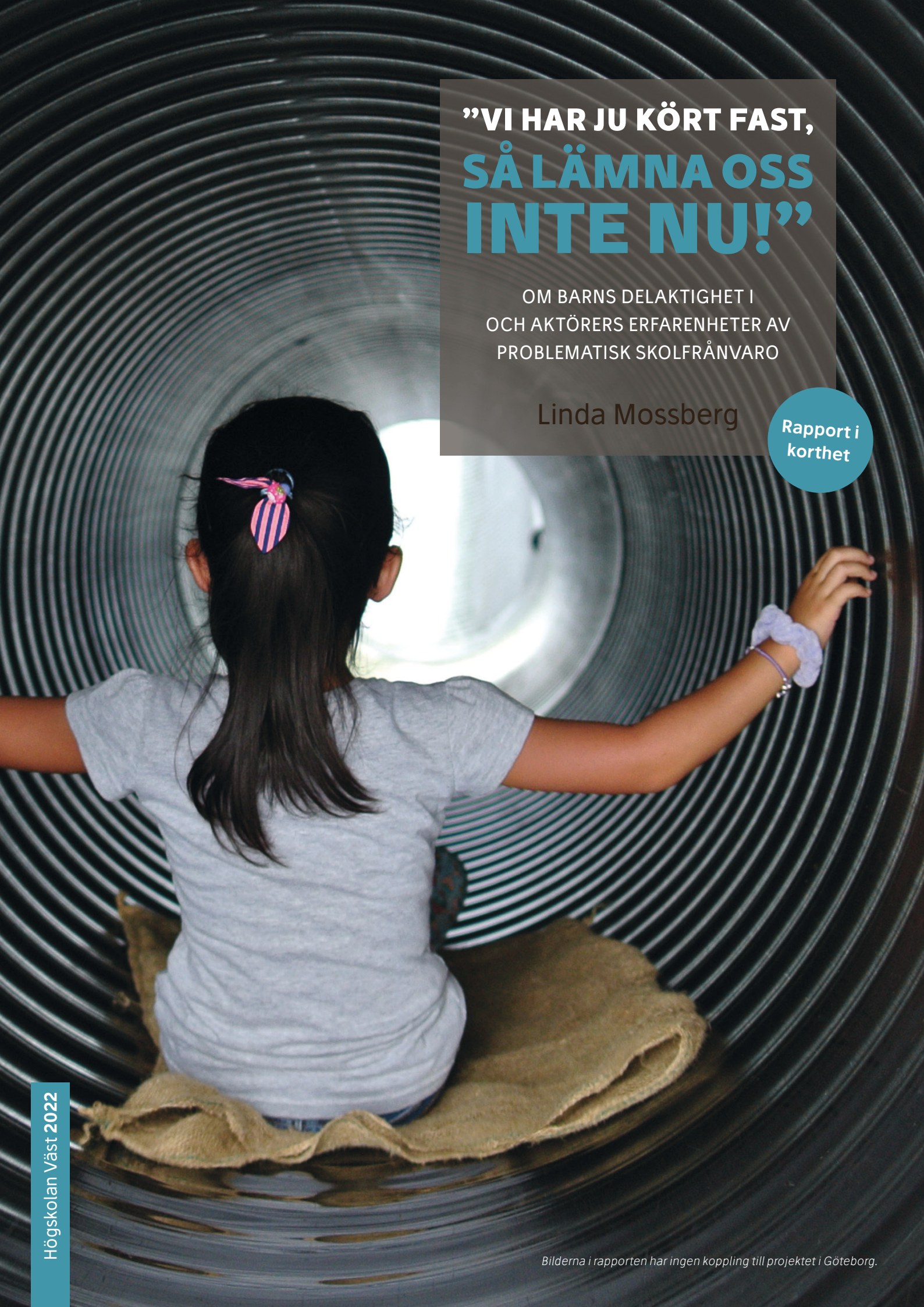

”VI HAR JU KÖRT FAST, SÅ LÄMNA OSS INTE NU!”

OM BARNS DELAKTIGHET I
OCH AKTÖRERS ERFARENHETER AV
PROBLEMATISK SKOLFRÅNVARO

Linda Mossberg

Rapport i
korthet

I en studie av erfarenheter av och barns delaktighet i det så kallade TIPS-projektets arbete mot problematisk skolfrånvaro i mellanstadiet har hållits observationer av skol- och kartläggningsmöten, fokusgruppsintervjuer med TIPS samt intervjuer med familjer. Resultatet uppvisar liknande erfarenheter och en relativt god samsyn kring de olika aktörernas roller. Barnets delaktighet anses vara av stor vikt men samtidigt svårt att få till, och här tycks stabila goda relationer och upplevelser av att bli förstådd vara centrala. Föräldrarna bär rollen som barnets röst och kontaktväg och får ofta hantera ett stort antal professionella kontakter. Samtidigt kan professionella se trötta föräldrar som inte alltid vågar axla rollen eller inte vill ta emot stöd. Skolans roll är att göra anpassningar för att få barn tillbaka till skolan, vilka även fungerar förebyggande för många barn, men också att skapa utrymme för att bygga relationer med familjer. TIPS uppgift är att ge stöd i kommunikationen och fylla de glapp som uppstår mellan familj och skola respektive föräldrar och barn.

I studien visar sig barnets delaktighet vara avhängig såväl föräldrarnas samtycke som barnets egen vilja. Det finns en tydligt uttalad vilja från de professionellas sida att barnet ska ha möjlighet att vara delaktigt, vilket innebär att det finns *öppningar* och *möjligheter* på flera nivåer i Shiers delaktighetsmodell, och de ger gärna barnet hjälp och stöd för att kunna formulera sin delaktighet. Däremot finns en viss skepsis kring de högre delaktighetsnivåer som innebär att dela makt och ansvar, då det anses kunna ge negativa konsekvenser för barnet. Barnets delaktighet och aktörernas roller kan därmed ses som sammanvävda, då delaktigheten kan förbättra insatserna och stärka barnet samtidigt som barnets röst riskerar att försvinna i den komplexa samverkan. Shiers delaktighetsmodell kan vara ett hjälpmedel för samverkande aktörer att organisera och planera för insatser som inbegriper barns delaktighet.

FÖRFATTARE

Linda Mossberg är lektor i socialt arbete vid Högskolan Väst och forskar kring samverkan på strukturell och organisatorisk nivå med särskilt fokus på delaktighet.

INNEHÅLL

Inledning	4
Shiers delaktighetsmodell	4
Tidigare forskning	6
Syfte och frågeställningar	7
Metod	8
Deltagare	8
Datainsamling	8
Analys	8
Resultat	10
Om barnet med problematisk skolfrånvaro	10
Att vilja vara som alla andra	10
Upplevelsen av skolan	11
Barnet i TIPS	11
Om föräldrarna	12
Föräldrauppdraget	12
Kontakt med professionella	13
Om skolan	14
Skolmiljö	14
Kommunikation	15
Organisering	16
Om TIPS	17
Glappet	17
Samverkan	18
Diskussion	20
Aktörernas uppfattningar om varandra	20
Barns delaktighet vid problematisk skolfrånvaro	20
Avslutande ord	22
Referenser	23

INLEDNING

Frågor som rör barns närvaro i skolan har fått alltmer uppmärksamhet över tid. Problematiskt skolfrånvaro¹ drabbar barnet i fråga på flera sätt. Forskning visar på både kort- och långsiktiga negativa konsekvenser såsom psykisk ohälsa, fysisk ohälsa, sämre livskvalitet och minskad möjlighet att försörja sig (se t.ex. Ansari & Pianta, 2019; Kearney et al., 2019). Med andra ord påverkas hela barnets livsvärld, liksom dess familj, av problematiskt skolfrånvaro. Enligt Skolverkets senaste rapport kring skolnärvaro har ungefär en av sju elever en total skolfrånvaro på minst 15 procent, vilket utifrån kommentarer som lämnats på rapporten dock verkar vara en underskattning. Rapporten visar också att skolor ofta finner det utmanande att samverka med externa aktörer såsom barn- och ungdomspsykiatri och socialtjänst. Tidiga och samverkande insatser med aktörer från skolan, socialtjänsten och vården har visat sig vara gynnsamma för att komma till rätta med problemen (se t.ex. Keppens & Spruyt, 2020; Lyche, 2010). Likaså har barns delaktighet i beslut som rör dem och i planeringen av insatser visat sig vara fördelaktig på flera plan (Bolin, 2018; Shier, 2001; Stafford et al., 2021).

TIPS (Tidiga och samordnade insatser mot problematiskt skolfrånvaro) är ett projekt i Göteborg² som inriktar sig just på de tidiga insatserna genom interprofessionella team som ser till hela barnet, hela dagen. Här ingår därför professionella från skolvärlden i form av specialpedagoger och psykologer, från socialtjänsten genom socionomer, från regionen genom fysioterapeuter samt psykologer från BUP och UPH (Ungas psykiska hälsa, en så kallad första linjen-verksamhet) och från fritidsverksamheter genom ungdomshandledare och fältassistenter. Detta under ledning av projektledare samt chefer från respektive verksamhet. Studien *Vad händer i interprofessionell teamsamverkan kring barn?* har följt projektets arbete. Delar av resultatet presenteras i denna rapport, där fokus ligger på aktörernas tankar kring de erfarenheter föräldrar, barn och professionella från framför allt skolan och

TIPS har gällande problematiskt skolfrånvaro. Dessa tankar och erfarenheter ställs i rapporten i relation till Shiers delaktighetsmodell (2001, 2013) för att visa vilka öppningar och möjligheter det finns för barns delaktighet när det gäller samordnade insatser mot problematiskt skolfrånvaro.

Shiers delaktighetsmodell

Shiers (2001) delaktighetsmodell tar sin utgångspunkt i dels artikel 12.1 i FN:s konvention om barnets rättigheter (Unicef Sverige, 2018), dels Harts (1992) delaktighetsstege. Modellen avses vara ett verktyg för att planera delaktighet i verksamheter och används här för att utifrån delaktighetsnivåerna ringa in vilka *öppningar* och *möjligheter* det finns för barns delaktighet. Modellen uppdaterades av Shier 2013 för att visa vilka vägar det finns att ta i den, och här används den uppdaterade versionen.

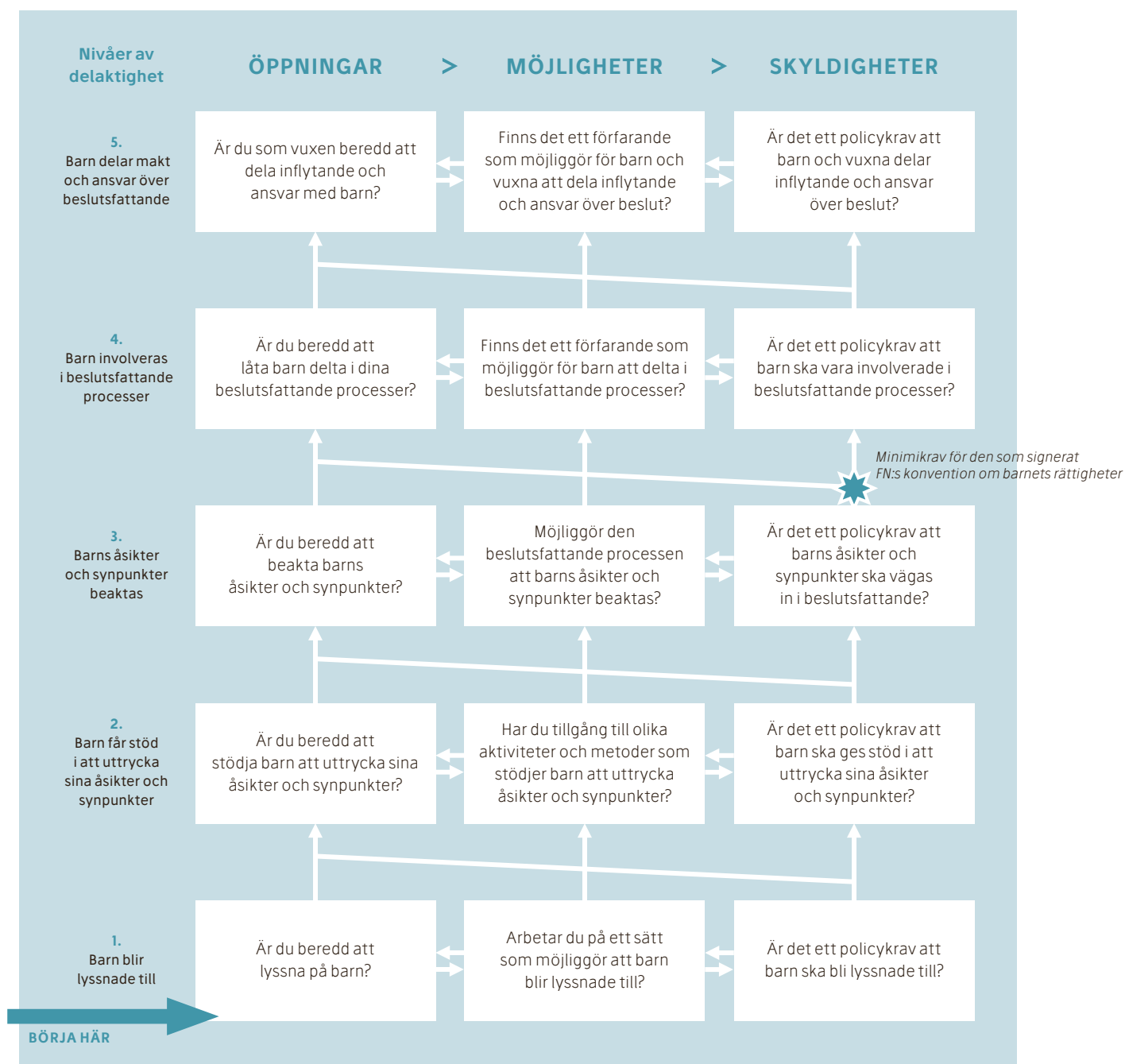
Modellen grundas på fem delaktighetsnivåer:

1. **Barn blir lyssnade till.** När barn lyfter sin åsikt lyssnar vuxna uppmärksam och med omtanke.
2. **Barn får stöd att uttrycka sina åsikter.** Vuxna hjälper barn att övervinna det som hindrar dem från att komma till tals.
3. **Barns åsikter beaktas.** Vuxna tar hänsyn till åsikter och ger feedback, oavsett beslut eller resultat.
4. **Barn involveras i beslutsfattande processer.** Barn är direkt involverade i beslut och resultat.
5. **Barn delar inflytande (makt) och ansvar över beslutsfattandet.** Barn delar makten/vuxna delar med sig av makten.

[Shier 2001, förf. översättning]

¹ Definieras i den här rapporten som frånvaro över 20 procent, vilket är den undre gränsen för TIPS-projektets målgrupp, och används som ett paraplybegrepp för såväl hel som partiell frånvaro under dagen liksom både godkänd och icke-godkänd frånvaro.

² Projektet finansieras av Västra Götalandsregionens sociala investeringsmedel i samarbete med Grundskoleförvaltningen, Socialförvaltningen Hisingen, BUP och primärvården. Det är ett treårigt utvecklingsprojekt med start 2019 som har blivit delvis förlängt till slutet av 2022.

Figur 1. Shiers delaktighetsmodell (Shier, 2013; översättning Shier, 2011 – med tillstånd).

På varje nivå i modellen kan individer och organisationer vara engagerade i olika hög grad, i tre steg: **öppningar**, **möjligheter** och **skyldigheter**. Öppning på en nivå innebär att vuxna vill arbeta på den nivån, till exempel genom att vara personligt engagerade eller besluta sig för att arbeta på just det sättet. Att något är enbart en öppning beror ofta på att det inte går att möjliggöra ännu. I det andra steget, möjligheter, finns det förutsättningar för vuxna att arbeta på den nivån. Förutsättningarna kan vara resurser, såsom arbetstid, kunskap eller utbildning, eller att det utvecklas nya arbetssätt. Det tredje steget, skyldigheter, rör policyer och innebär att det finns någon form av regel som

styr att man ska arbeta på den nivån. Detta tredje steg kommer inte att analyseras i rapporten.

I delaktighetsmodellen återfinns frågor för att identifiera hur situationen ser ut och vilket steg som behöver tas för att höja delaktighetsnivån. Dock befinner man sig i en verksamhet ofta på olika nivåer och steg beroende på vilken del av verksamheten det gäller, i vilken kontext något sker och vilket ärende som diskuteras. Därmed används frågorna här inte för att ge en samlad bild av barns delaktighet utan för att analysera möjligheterna ur olika aspekter. Möjliga konsekvenser av att applicera de olika delaktighetsnivåerna diskuteras också. Modellen i sin helhet ses i figur 1.

Tidigare forskning

Många studier fokuserar på äldre barn än de mellanstadieelever som representeras i den här rapporten. Samtidigt visar studier att skolfrånvaro i högre åldrar ofta har sina rötter tidigare i skolgången, så tidigt som i förskolan eller i de första årsklasserna (Ansari & Pianta, 2019; Ehrlich et al., 2018; Gase et al., 2016). Barn som har problematisk skolfrånvaro har även ofta sämre skolresultat och andra problem såsom ångest, depression, svårigheter med sociala relationer och så vidare (Ansari & Pianta, 2019; Forsell, 2020; Smerillo et al., 2018). Enligt Gren-Landell et al. (2015) är tre faktorer särskilt relevanta för problematisk skolfrånvaro: svåra hemförhållanden (med konflikter och/eller våld), depression eller sänkt humör samt tillåtande föräldraattityd. Därefter följer ångest hos barnet och föräldrars psykiska ohälsa och/eller missbruk. Samtidigt är barn med problematisk skolfrånvaro en heterogen grupp, vilket ytterligare ökar behovet av att se till barnets samlade livssituation (Forsell, 2020).

Att se till såväl individ-, organisations- och samhällsnivå som en mängd samverkande faktorer är nödvändigt för att möta den problematiska skolfrånvaron (Epstein & Sheldon, 2002; Forsell, 2020; Lyche, 2010). En god skolkårvaron gynnas av ett helhetsperspektiv som inkluderar samarbete mellan elever, lärare och vårdnadshavare och samverkan med andra relevanta organisationer (Epstein & Sheldon, 2002; Gren-Landell et al., 2015; Kearney & Graczyk, 2014). Med andra ord, arbetet för en god skolfrånvaro behöver

ske över flera arenor, vara interorganisatoriskt liksom se till överbyggande strukturer och inte enbart till det individuella barnet. Dessutom visar tidigare forskning att ju tidigare insatserna sätts in, desto bättre. Att vara observant på tidiga tecken på problematisk skolfrånvaro och sätta in insatser tidigt minskar risken för allvarigare och ihållande skolfrånvaro och gör att insatserna kan riktas bredare och bli mer kostnadseffektiva (Forsell, 2020; Keppens & Spruyt, 2020; Lyche, 2010). Enligt Kearney och Graczyk (2014) har de senaste 25 årens forskning poängterat vikten av att tidigt fånga upp problematisk skolfrånvaro med interventioner samt av att dessa bör utföras av team.

Vilken väg som än tas för att hjälpa barn och familjer som tampas med problematisk skolfrånvaro behöver barnets perspektiv och respons vara vägledande, då barnets delaktighet stärker känslan av egenmakt, empati och tillhörighet och leder till en generellt gynnsam utveckling för barnet på flera nivåer (Bolin, 2018; Forsell, 2020; Shier, 2001). Barn vill ofta bli mer involverade, lyssnade till och uppmärksammade, och särskilt så när det gäller beslut som påverkar deras liv (Dahlø Husby et al., 2019; Forsell, 2020; van Bijleveld et al., 2015). Det finns en önskan om att, istället för att vara föremål för insats, bli sedd som en samarbetspartner i planering och utförande av stöd och hjälp (Dahlø Husby et al., 2019). Studier visar även att barn önskar att deras föräldrar engageras, vilket också visats vara en del av lösningen till problematisk skolfrånvaro (Forsell, 2020; Gase et al., 2016). Det finns alltså fler argument till barns delaktighet i planering och utfö-

Adobe Stock/Pixel-Shot

Vilken väg som än tas för att hjälpa barn och familjer som tampas med problematisk skolfrånvaro behöver barnets perspektiv och respons vara vägledande...

rande av insatser mot problematisk skolfrånvaro än de som rör individen. Liksom med helhetsperspektivet gäller det att insatserna blir effektivare eftersom barnets åsikter leder till lämpliga insatser för hela familjen. Likaså innebär barnets engagemang att insatsen blir mer effektiv, och att man inkluderar barnets röst i det vardagliga arbetet säkerställer också barnets säkerhet (Bolin, 2018; Shier, 2001; Stafford et al., 2021).

Samtidigt ser professionella flertalet situationer som olämpliga för barnet att vara delaktigt i. Synsättet kan komma från en sociokulturell bild av barn som sårbara och i behov av skydd istället för av barn som kunniga sociala aktörer. På samma sätt kan delaktighet uppfattas olika och det varierar vilken betydelse delaktighet har bland professionella (van Bijleveld et al., 2015; Vis et al., 2011). Sammantaget hindrar det barn från att uppmuntras till delaktighet och att faktiskt kunna vara delaktiga. Vidare finns organisatoriska hinder för delaktighet. Ur de professionellas perspektiv är ett av dem att man inte har möjlighet att bygga en relation med barnet, på grund av personalbrist, hög arbetsbörda och att fokus ligger på riskhantering (van Bijleveld et al., 2015). För att undvika dessa hinder krävs att delaktighet är en del av rutinerna i alla steg i omsorgsprocessen, så att det regelbundet hålls dialogiska samtal med barnet (Bolin, 2018; Dahlø Husby et al., 2019).

Då problematisk skolfrånvaro ofta möts genom komplext multiprofessionellt teamarbete blir barns delaktighet ytterligare en utmaning för samverkan. De vuxnas perspektiv överskuggar lätt barnets i samverkansmöten, varför det är viktigt att de professionella medvetet ger barnet ett respektfullt och stödjande bemötande (Dahlø Husby et al., 2019). I samverkanssammanhang kan det vara en utmaning för professionella, då det är många perspektiv och åsikter i rörelse. Det kompliceras ytterligare av att det kan finnas en hierarkisk ordning mellan organisationer och professioner: i många fall går det psykiatriska perspektivet först då fokus ligger på medicinska förklaringsmodeller och diagnoser (Ek et al., 2017). Samverkan kan dock ge flertalet fördelar: helhetsperspektiv, mer effektiva insatser, tidsbesparing och större möjligheter att hantera förändringar såsom förändrat klientel, förändrad

budget eller behov av ökade insatser. Ytterligare fördelar är att man formar ny kunskap och lär av varandra, klargör roller, uppnår gemensamma mål samt stöttar varandra professionellt (Colvin & Miller, 2018; Hesjedal et al., 2016). För att nå dessa fördelar krävs ett lösningsfokuserat arbete med individuella planer och att man involverar och lyssnar på barnet, uppmärksammar barnets styrkor för såväl barn som föräldrar, stöttar föräldrarna och är tillgänglig för dem, ger barnet möjlighet till goda interaktioner och säkerställer skolnärvaro genom anpassad undervisning och stöd (Hesjedal et al., 2016). Ur ett strukturellt perspektiv krävs vidare en gemensam kunskapsbas. Dels för att förstå barnets hela livssituation, dels för att kunna hantera maktobalans och skapa en struktur som möjliggör optimal hjälp. En sådan kunskapsbas bör innehålla pedagogiska, sociala och psykologiska perspektiv liksom koncentreras kring vad som händer i lokalsamhället i relation till barnets vardag och möjliga arenor för interaktion för barnet (Ek et al., 2017; Hesjedal et al., 2016).

Syfte och frågeställningar

Det finns alltså såväl i praktiken som i tidigare forskning en förståelse av problematisk skolfrånvaro som ett komplext problem som bör bemötas av flera samverkande parter. Hur kan då de aktuella aktörerna – familjerna och professionella från olika verksamheter – närma sig ett så pass komplext problem utifrån den kunskap och de erfarenheter de har med sig? Hur ser de på sin roll³ att hantera frånvaron, och hur ser de på andras? Genom att studera detta kan grundläggande svårigheter med samverkan analyseras, roller förstås och barns möjligheter till delaktighet i en samverkande grupp av vuxna undersökas. Frågeställningarna är därmed:

- Hur uppfattar föräldrar, barn och professionella varandra och sig själva i arbetet för att hantera problematisk skolfrånvaro?
- Vilka nivåer av barns delaktighet kan urskiljas i aktörernas berättelser?

³ Roll används här för att ringa in vilken funktion och/eller vilka uppgifter de olika aktörerna anser sig ha, och vilka funktioner andra har, gällande problematisk skolfrånvaro.

METOD

Deltagare

Rapporten behandlar empiri från TIPS-projektet som arbetar med problematisk skolfrånvaro bland barn i årskurs 4–6. Projektet består av två team och en styrgrupp. Under empiriinsamlingen förändrades sammansättningen i teamen då professionella bytte arbete eller var lediga av olika orsaker, därav anges här ungefärliga antal deltagare.

Ett team är ett behandlande team. Där arbetar socionomer från förebyggande enhet inom socialtjänsten, psykologer från skola, BUP och UPH samt en specialpedagog och under en tid även en hundförare (som dock inte är representerad i det här materialet), totalt cirka 10 personer. Det andra teamet arbetar med fysisk aktivitet och fritid. Det omfattar fältassistenter, ungdomshandledare och fysioterapeuter, totalt cirka 10 personer. Styrgruppen består av chefer för deltagarna i teamen samt den projektledare som arbetsleder respektive team, totalt cirka 12 personer. Merparten av de professionella arbetar deltid.

Övriga deltagare i studien är familjer och professionella från skolor som TIPS-teamen arbetar tillsammans med.

Datainsamling

Empiriinsamlingen (observationer, fokusgruppsintervjuer och intervjuer) startade våren 2020 och fortgick delvis till våren 2022. Då insamlingen påbörjades hölls fortfarande fysiska möten, men allteftersom covid-19-pandemin utvecklades flyttades många möten till e-plattformar. Därmed genomfördes merparten av observationerna och intervjuerna genom sådana plattformar. Fokusgruppsintervjuerna hölls dock vid fysiska möten, med enstaka personer deltagande via e-plattformar. Samtliga deltagare fick skriftlig och muntlig information om studien och samtyckte skriftligt och/eller muntligt.

I denna rapport presenteras ett urval av det empiriska materialet. Jag har valt att fokusera på skolmöten och kartläggningsmöten med familjer och skolpersonal, då det var där erfarenheter kring roller och delaktighet framkom bäst. Kartläggningsmöten hölls för att kartlägga barnets situation så snart det blev aktuellt för TIPS och genomfördes dels med familj, dels med skol-

personal (mentor eller annan pedagog, rektor, kurator och/eller specialpedagog). Skolmöten hölls mellan TIPS och skolpersonal, ibland med familjen närvarande, för att diskutera planering och insatser. Inför möten där föräldrar ingick ställde behandlingsteamet frågan om de ville delta i studien och gav dem information och mina kontaktuppgifter. De kunde tacka ja eller nej direkt till teamet eller till mig. Observationerna var öppna och deltagande (Patton, 2002). Inledningsvis presenterade jag mig, påminde om syftet med studien och berättade att om man ville att jag skulle avvika bara kunde säga eller signalera det till mig. Observationsanteckningar fördes löpande under mötena för att gås igenom efteråt. Rapporten omfattar studiens samtliga skolmöten och kartläggningsmöten, totalt 21 stycken.

Rapporten omfattar även tre fokusgruppsintervjuer med TIPS-projektets grupper (teamen och styrgruppen) samt fyra intervjuer med familjer. Fokusgruppsintervjuerna följde Krueger och Caseys (2000) modell. Efter öppningsfrågor och inledande frågor följde övergångsfrågor och nyckelfrågor som fördjupade respektive utforskade delar av ämnet för samtalet. Därefter summerades intervjun. Fokusgruppsintervjuerna pågick under 1,5–2 timmar. De spelades in och transkriberades.

Familjeintervjuerna hölls med föräldrar respektive barn var för sig, men av konfidentialitetsskäl görs här ingen tydlig särskiljning mellan föräldra- och barnintervjuer. Behandlingsteamet frågade samtliga familjer om de ville delta i studien och skickade ut information om den, inklusive information anpassad för barn. Därefter tog de familjer som ville delta kontakt med mig. Intervjuerna var semistrukturerade med teman skapade utifrån frågeställningarna, med frågor anpassade till barn respektive vuxna (Gallagher, 2009; Patton, 2002). De hölls via telefon eller e-mötesplattform och tog ungefär en timma i anspråk. Även de spelades in och transkriberades.

Analys

Transkriberingarna och observationsanteckningarna fördes in i programmet NVivo 12. Därefter lästes samtligt material i sin helhet och intressanta passager markerades. Dessa passager plockades samman med hjälp av programmet för att tydliggöra likheter

Empiriinsamlingen skedde genom observationer, fokusgruppsintervjuer och intervjuer och pågick mellan våren 2020 och våren 2022.

och skillnader och bilda preliminära teman (Braun & Clarke, 2006). Därefter närstuderades temanas innehåll (de markerade passagerna) utifrån studiens syfte och frågeställningar, vilket gjorde att tematiseringen kunde justeras och förfinas. Detta resulterade i fyra teman, *om barnet med problematisk skolfrånvaro*, *om föräldrar*, *om skolan* samt *om TIPS*, vilka vart och ett har under-

teman. Dessa teman analyserades i sin tur utifrån Shiers delaktighetsmodell. Analysen följde stegen i modellen genom att jag ställde mig frågan om empirin visade att respektive nivå blivit uppfylld, hur informanternas berättelser kunde förstås i relation till frågorna i modellen samt vilka konsekvenser av delaktighet på olika nivåer som informanterna uttryckte.

RESULTAT

Resultaten presenteras utifrån de likheter och skillnader i berättelserna och diskussionerna om barn med problematisk skolfrånvaro, deras föräldrar, skolan och TIPS. För konfidentialitetens skull presenteras inga direkta citat av barn, i stället redovisas deras tankar och åsikter i löpande text. Citaten är lätt redigerade för bättre läsförståelse.

Om barnet med problematisk skolfrånvaro

Bland informanterna fanns en relativt god samsyn kring barn med problematisk skolfrånvaro, med små skillnader mellan barns, föräldrars och professionellas perspektiv. Här presenteras följande underteman: *att vilja vara som alla andra, barnets upplevelse av skolan och barnet i TIPS.*

Att vilja vara som alla andra

En tydlig ståndpunkt bland informanterna var att barn vill klara av att gå i skolan och kunna det andra barn kan. Samtliga vuxna, professionella såväl som föräldrar, menade också att barn med skolfrånvaro har många styrkor men att svårigheterna de upplever ställer sig i vägen för dem. Genom familjerna framkom flera barns önskan om att förstå sig själva, till exempel varför det är svårt för dem att klara vissa saker. Många av familjerna menade att barnen anstränger sig mycket för att klara av skolan:

Förälder: Och [hen] har kämpat jättemycket, [hen] har lärt sig utantill och ... sitter och försöker minnas allt och ...

Linda: Oj, lille vän. Klart [hen] blir trött.

Förälder: Ja. Och klart [hen] blir orolig.

Precis som föräldern pekade ut tar det mycket av barnens energi att hantera skolvärlden. En del av att vilja vara som andra är alltså att försöka hänga med och anpassa sig, något som majoriteten av informanterna lyfte. Om barnet lyckas hänga med kan det dock bli svårt för vuxenvärlden att tolka är huruvida det mår bättre och har hittat sätt att hantera sitt mående och skolan,

eller om det är något annat som har hänt. I en av TIPS-fokusgrupperna identifierades en sådan annan anledning som motivation, som att barnet trots allt väljer att genomföra en förändring i sitt liv:

TIPS 1: Och även när barnen själva får motivation. Det tycker jag är så jävla häftigt [...] "Nej, nu ska jag inte vara i flexgruppen längre, nu ska jag ha betyg, för jag ska bli såhär, en sån här ..."

[...]

TIPS 2: Motivationen liksom kom.

[...]

TIPS 3: Ja, det har vi ju sett, flera såna.

I gruppen uttrycktes att det kan finnas en baksida med att barn "plötsligt" blir motiverade:

TIPS 4: Nej, men det är intressant det där för ... de där barnen har jag träffat på, jag tycker inte alltid att det är positivt [...] jag menar om inga andra faktorer har förändrats. Då finns ju risken att det här är ett barn som uppfattar att "ska det bli en förändring så är det jag som måste göra det". [...] Och det är ganska farligt om det är så.

TIPS 1: Japp, ja.

TIPS 4: För då säger alla "ja, äntligen har du tagit tag i ditt liv".

TIPS 1: Ja.

TIPS 4: Alltså, jag har varit med om ganska många såna föräldrar. Och vad händer då? Ett halvår, ett år senare? Fem år senare? Det kommer ju en krasch.

TIPS 2: Ja.

TIPS 4: För barnet har ju uppfattningen att "det är jag som styr över framgång och motgång".

Även bland barnen fanns erfarenheter av just detta – att inget förändrats förutom att barnet går till skolan. Ett barn sa att hen bestämt sig för att gå till skolan, fast

hen fortfarande mår dåligt och ingenting egentligen har förändrats. Hen menade att det inte går bra, men tänker att det kanske kan vara värt att vara i skolan och må dåligt istället för att må likadant hemma.

Upplevelsen av skolan

Samlat upplevde många barn att skolan ger för många intryck och att det är svårt med de sociala relationerna. Samtidigt menade såväl familjerna som de professionella att det ofta är svårt för barnen att peka ut vad det är som gör att det är svårt att gå i skolan. Under ett skolmöte där barnet närvarade en kort stund sa det sig vara ganska nöjt med insatserna. Hen kunde inte säga vad hen ville ha annorlunda eller om det var något som gjorde det svårt att komma till skolan. Och under en av fokusgrupperna lyftes att många barn tycker att det är svårt att prata om frånan också av andra orsaker:

TIPS: En del barn vill inte gå i skolan. Alltså, de gillar inte skolan, eller förstår inte syftet med skolan, liksom. Och då blir det "jaha, det är bara ytterligare en vuxen som ska säga åt mig att gå till skolan" eller nånting... Jag kan tänka mig att vissa tycker att det är lite jobbigt. Att... "en till!"

Det här återspeglas i hur flera av familjerna talade om kontakten med skolan – att skolans personal inte förstår barnet eller inte bryr sig om det, eller rentav tycker att det är barnet som är problemet. Två olika föräldrar berättade såhär om sina barns upplevelser:

Förälder: [Hen] upplever väl att ingen bryr sig om [hen] ... och det gör de [skolan] ju inte heller, alltså allvarligt talat.

Förälder: ... men det har varit en rätt tuff tid, mest för [hen] måste jag säga. Som hela tiden känner att ... det är [hen] som är felet och [hen] som är problemet.

Samtidigt som många föräldrar menade att deras barn kämpar med mycket, var upplevelsen från vissa föräldrar att deras barn inte anstränger sig tillräckligt, vilket här kan ses i citat från två olika familjer. Det första är från ett skolmöte:

Förälder 1: Saker som är jobbiga, obehagliga, undviker [hen] gärna. När [lärare] har ringt vill [hen] inte, [hen] undviker det obehagliga.

Förälder 2: [Hen] har alltid varit bekväm, men [hen] får inte vara hur bekväm som helst.

Från ett kartläggningsmöte:

Förälder: Nu när du säger det, [hen] är bekväm och tar den lätta vägen. Hens mentor sa att [hen] "inte behöver göra läxor och plugga, men [kommer att behöva] börja med det för nivån kommer att höjas" och jag undrar om det är det som har hänt. Det också, att [hen] har börjat känna [av de högre kraven].

Upplevelsen av skolan var alltså flertydig: skolmiljön är svår och barnet känner sig inte helt förstått, samtidigt som omgivningen inte har så lätt att tyda barnets behov och önskningar.

Barnet i TIPS

Barnen i TIPS var ofta inte medvetna om själva projektet, utan bara om att en mängd vuxna ville hjälpa dem. I många fall var barnet självt inte i kontakt med behandlare i TIPS:

TIPS 1: [Det har] varit barn som har svårt att knyta kontakt med nya vuxna. Och det har legat i problematiken, tänker jag. Barn som har varit väldigt hemmavarande och har svårt att ens komma hemifrån, har väldigt få andra kontakter, och då blir det ju ett jättestort steg att ta sig till en mottagning och träffa en psykolog. Ängestproblematik som hindrar dem ... ja, det är olika orsaker, men ja.

TIPS 2: Sen tänker jag att TIPS tanke har ju hela tiden varit att på nåt sätt försöka förstärka de relationer som finns, liksom. Hur kan man bygga på dem, hur kan de bli bättre? [...] De som är där i barnens liv. Det är ju genom dem vi jobbar, mer än att tänka att vi ska ha massa direktkontakt, eller...

TIPS 1: Ja, precis. Och ibland kan man undra lite, när vi har kämpat så mycket för det [att ett barn ska komma till behandling]: För vems skull gör vi det här?

I TIPS-grupperna diskuterades hur man skulle kunna öka barns delaktighet. I en fokusgrupp funderade man på om det inte hade varit bättre om TIPS-teamen alltid fått direktkontakt med barnen, och då föreslogs bland annat Snapchat eller Tiktok som möjliga kontaktvägar:

TIPS: *Jamen, varför inte? Eller om de är hemma och spelar mycket dataspel så kan man ju börja spela det och bli en karaktär som kommer och pratar med... [skratt] Nämen, jag vet inte, jag tänker väl bara att barnet behöver någon form av representant liksom. Det är väl skitläskigt för barnet också, att vara med i ett större möte, men finns det någon på skolan som det känner sig tryggt med kan den personen komma hem och sitta utanför dörren och prata lite. Eller såhär, någon form av liksom... väg så att det kommer fram vad barnet faktiskt vill och känner. Eller som sagt när man... ja, vi som jobbar med barn och ungdomar, att man tar in oss tidigare som den där personen.*

Sammantaget anses barn med problematisk skolfrånvaro i det här sammanhanget snarast vara mottagare för insatser, medan vuxna ägnar tid åt att stärka existerande relationer och hitta vägar för delaktighet.

Om föräldrarna

Föräldrarnas roll i sammanhanget är betydande, det uttryckte såväl de själva som de professionella. Barnen upplever inte föräldrarollen på samma sätt som de vuxna, men så sig ofta ha en nära kontakt med sina föräldrar. Samtliga föräldrar uppgav att de står nära sina barn, även om de inte alltid förstår dem. Ofta är det också genom föräldrarna som både behandling och kontakt med familjerna sker. I det här temat diskuteras *föräldrauppdraget* och *kontakt med professionella*.

Föräldrauppdraget

Informanterna var överens om att föräldrarnas uppgift är att ta hand om vardagen, med mat, sömn och andra rutiner. Samtidigt menade flera av dem att när det gäller problematisk skolfrånvaro behöver föräldrar ofta lägga mycket mer kraft på att förstå verksamheterna och samordna stödinsatser:

TIPS: *De [föräldrarna] har fått vara liksom organisatörer också. [...] Det är jättemånga föräldrar som behöver gå ner i tid [...] eller sjukskrivs, blir utbrända. Så det är rätt vanligt faktiskt.*

Att den problematiska skolfrånvaron gör att föräldrauppdraget omfattar mer än de vardagliga bestyren innebär en pressad situation för föräldrarna. Många känner sig förtvivlade och hjälplösa. I en intervju menade en förälder att ”det är ett helvete när ett barn inte vill gå till skolan” och under ett skolmöte berättade en annan förälder:

Förälder: *... det är tärande för oss. Det har gått lite bättre, men igår gick det inte alls. Ja, man blir trött som förälder. [gråt]*

Föräldrarna är kontaktvägen till barnet, det var samtliga informanter eniga om. Innan TIPS kopplas in i ett ärende krävs föräldrarnas samtycke, och även i den fortsatta ärendehantering förutsätts föräldrakontakt, vilket blir tydligt i följande citat från en av TIPS-fokusgrupperna:

TIPS: *Ja, det har ju nästan varit omöjligt att inte ha med föräldrarna. [...] För de har ju varit mellanhand när det gäller kommunikation. [...] Sen handlar det mycket om att de behövs i detta, att de förbereder barnen. För många av dem [barnen] har olika diagnoser eller svårigheter, så de behöver ju förberedas på att vi kommer en viss dag, en viss tid.*

En förutsättning för att komma till rätta med den problematiska skolfrånvaron är alltså att ha en tillräckligt god arbetande relation med föräldrarna. Det är genom föräldrarna som kommunikation och motivering kan ske:

TIPS 1: *Vi träffar alltid föräldrarna tillsammans först och sen, beroende på hur problematiken ser ut och sådär, var och en för sig också. Men det tycker jag är... att man ändå kan se föräldrarnas iver liksom att ta vara på det här nu [...] att det kanske inte är egen motivation hos barnet, men att det ändå finns...*

TIPS 2: *Jag tänker också att de är trygga med sina föräldrar.*

TIPS 3: *Är trygga att komma.*

TIPS 2: *Och litar på sina föräldrar, och [...] ”är det bra för mig så gör jag det”.*

Samtidigt som informanterna många gånger ser goda relationer mellan barn och förälder visar resultaten att föräldrarna ibland är oroliga för att prata med sina barn, oroliga för hur de kommer att reagera om de skulle få frågor som föräldrarna misstänker kan vara svårt för dem att hantera:

Förälder: *Jag vill inte fråga eftersom jag inte... vet, vet resultatet. [...] Det är snarare att jag fiskar först. Jag har inte väckt den frågan heller, för jag vet inte om [barnet] vill just nu.*

Kontakt med professionella

I samtliga familjer uttryckte föräldrar en önskan om hjälp och stöd från och samarbete med professionella. En del av dem hade upplevt sig ifrågasatta av professionella, vilket resulterat i konflikter:

Förälder: Men jag skyller ju också på skolan. [...] Jag säger ju såhär att "skolan behöver göra det, skolan behöver göra det". För så ser jag det som. Och skolan säger att "mamma behöver ju få göra sitt, mamma behöver vara mer strikt, mamma behöver ha mer tydliga ... mamma har ...". Ja, det är så vi sitter.

Andra föräldrar upplever det svårt att förstå hur verksamheterna fungerar:

Förälder: Det har inte förts någon riktig dokumentation, vilket har förbryllat mig väldigt mycket. För jag, jag känner liksom ... man kommer inte ihåg allt heller. Eftersom det är så mycket möten och nya personer och så, så blir det en stor röra av alltihop till slut. [...] Och det har ju varit bra att sitta på det mötet och göra upp en sådan plan, men när det inte känns som att man riktigt följer den, då blir det till slut att man sitter på möte efter möte, ja, man tröttnar på nåt vis! Man försöker kämpa, men man tappar lite förtroendet för hela systemet.

När samarbetet däremot fungerar och föräldrarna upplever att de får bra hjälp och stöd känner de en stor lättnad. En förälder berättade att nu när barnet mår bra och går i skolan får hen sin belöning för att kämpat i så många år och kan äntligen andas i lugn och ro.

I möten med skolan och med TIPS berättade föräldrar hur givande hjälpen är och att de verkligen önskar samarbeta med skolan: "Det hade ju varit det bästa, att vi [skolan och föräldern] säger att 'vi sitter i den här situationen tillsammans'". En annan förälder sa:

Förälder: ... när TIPS-teamet kom in och BUP och de här som ... började strukturera och såna saker, då kände jag att det blev lite mer stabilt. Då kunde jag som förälder på nåt vis ändå ... ta mitt föräldraansvar och släppa de andra delarna som har med skolans ansvar att göra. Innan det hade det hela tiden varit att man ska ... ja, försvara saker. [...] Och det kände jag, att när det kom personer som till exempel [namn] i TIPS och även BUP och så, så kändes det som att man kunde börja ... ja, slappna av lite som förälder och börja jobba med föräldraansvaret här hemma.

Detsamma sa sig TIPS-grupperna uppleva i kontakten med föräldrar:

TIPS 1: Och jag tänker lite så som du var inne på. Och det har jag hört er säga också, att det har varit skönt att ha stöttningen från TIPS i den här resan på nåt sätt.

TIPS 2: Ja, det känns avlastande.

TIPS 1: Att man inte står ensam som förälder, utan att man har någon ... den här liksom mer kontinuerliga kontakten som ni har kunnat ha och som få andra har med en förälder.

TIPS 2: Och många har ju också sagt: "Åh, vad synd att ni inte fanns tidigare, då hade det inte behövt gå så lång tid och utvecklats så stor problematik."

I TIPS-grupperna lyftes aspekter som inte framkom från familjerna. Även om många föräldrar menade att de får ett gott stöd i sin föräldraroll, såg TIPS-grupperna ett mönster i att vissa föräldrar inte klarar av hela föräldrauppgdraget:

TIPS 1: ... vad vi kan stötta upp med för att föräldrarna ska våga göra nåt. För många gånger, som när de kommer till BUP, då är ju föräldrarna väldigt rädda över vad de kan begära, de är rädda för konflikten och ska vara så lågaffektiva hit och dit ... och de har heller inte förstått vad det innebär att vara lågaffektiv, så det är liksom likställt med att man inte får ställa några krav. Och sen ska man också vara bästa kompis med sin unge. [...]

TIPS 2: Så det vi behöver förstärka ... dels önskar man ju självklart att föräldrarna var mer benägna att faktiskt våga vara vuxna. Jag tycker ibland att jag ser lite det. Man får ta fajten ibland, man får hålla i och hålla ut, men man får också skapa rutiner och våga vara kvar i dem.

Även andra TIPS-grupper lyfte vikten av att hjälpa föräldrar att bygga upp och hålla kvar rutiner, bistå med verktyg, öka deras föräldramandat och stärka relationerna de har med sina barn. Ett hinder är dock, menade TIPS-grupperna, att många föräldrar upplever det vara svårt att ta emot hjälp och stöd. Dels för att det kan upplevas som att man blir granskad och ifrågasatt, dels för att man inte riktigt orkar ta emot stödet med allt vad det innebär.

TIPS 1: *Men det har jag nog upplevt ibland att föräldrarna har varit väldigt svåra också. Alltså att det har varit svårt att få kontakt med föräldrar. Och det kanske är för att det är väldigt många kontakter. [...] Och då får man hitta egna lösningar för vissa saker. Men det kan jag verkligen uppleva, att det har varit svårt att få kontakt med föräldrarna.*

TIPS 2: *Ja precis, det har varit liksom för mycket för föräldrarna. Kanske inte för barnet.*

TIPS 1: *Ja, det har blivit lite övermäktigt nästan.*

TIPS 2: *Men just att föräldrarna är trötta och ... jamen slutkörda, i princip. Och så kommer det ytterligare en person som vill ha kontakt och försöka liksom.*

TIPS 3: *Ja, det kanske snarare är föräldrarna som inte har orkat med. Inte barnen.*

TIPS 1: *Jamen, jag tror att många gånger när vi har fått ett nej så är det kanske inte alltid barnet som har sagt nej. Det är kanske föräldrarna som inte orkat, och så skyller de typ på att barnet inte är så på.*

Samtidigt har motsatsen setts – att föräldrarna vill att barnet ska få hjälp, medan barnet inte vill:

TIPS: *Sen kan det ju också vara så att barnet inte är med på banan. Alltså, föräldrarna kanske är det. Det kan ju också vara så att verksamheterna är med, men att barnet faktiskt inte är det. Det kan vi ju se i alla fall på BUP, att det är jättesvårt det där ... eftersom barnet inte vill och det är frivilligt. Det går inte att tvinga. Men det tycker kanske alla andra runt omkring då, det kan ju finnas förväntningar från skolan på att "gör en utredning". Och så vill inte föräldrarna det, eller så vill inte barnet ... eller föräldern tycker "behandla" och så vill inte barnet. Det är ju det här med tajming, att [...] när det finns ett öppet fönster, ja då finns kanske inte verksamheterna där för att sätta igång. Så det är som ett stort maskineri, känns det som ibland, där det kan vara väldigt svårt att komma med.*

Ovan nämns förväntningar på att barnet ska utredas och behandlas. I en annan av TIPS-grupperna diskuterades just att vissa föräldrar har förväntningar på att det i första hand är barnet som ska förändras, förväntningar som ofta delas även av skolan. Även vad som kan ligga till grund för det diskuterades:

TIPS 1: *Jag tänker att det ingår väl i det här som har varit svårt runt frånvoro över lag, att alla vill se att det är nån annans problem. Och att det kanske är en anledning till att vi finns, för skolan vill tänka att det kanske är föräldrarna eller att det kanske ligger nåt hos barnet och [...] Föräldrarna tycker att skolan inte gör tillräckligt. Och att man ändå vill förlägga det nån annanstans, mycket. Och sen att alla är maktlösa, tänker jag.*

TIPS 2: *Men det handlar ju faktiskt i grunden om att vuxna inte klarar av sin roll [...] om det är föräldrarollen eller skolrollen eller nånting. Och det är ju jättejobbigt. Alltså, det är ju ingen som vill erkänna att "jag fixar inte mitt föräldrauppdrag" eller [...] "jag är inte en bra lärare" eller nånting. Gud, vilken jobbig grej.*

Maktlösheten är något som TIPS-gruppen sa sig uppleva ofta i de ärenden de möter. När man möter föräldrar som lägger såväl problem som lösning utanför sig själva och föräldrauppdraget blir det svårt att komma vidare – de föräldrarna kanske inte ens tackar ja till insatser.

Föräldrarnas roll är alltså stor och svår. Såväl föräldrar som professionella i studien uppmärksammade behovet av att få hjälp i föräldrarollen, även om de inte alltid var samstämmiga om vad stödet bör innebära. Barnen däremot pratade inte mycket om sina föräldrar, utöver att de önskar stöd från dem.

Om skolan

Skolan anses av samtliga informanter ha en helt central roll när det gäller problematisk skolfrånvaro. Uppfattningarna kring skolan kan grupperas i följande underteman: *skolmiljö, kommunikation och organisering.*

Skolmiljö

Samtliga informanter – föräldrar, barn och professionella – ser skolmiljön som en central faktor för problematisk skolfrånvaro. Ofta handlar det om att minska på intryck och "stök" i klassen. En förälder berättade om sitt barn som bytt skola och nu går till skolan varje dag:

Förälder: *[Hen] trivs jättebra. [Hen] sa "mamma, det är jättebra, man kan jobba i lugn och ro", för de sitter bara tre eller fyra i gruppen. [...] För jag försökte, jag gjorde mitt bästa för att få [hen] till skolan [innan bytet]. Och det gick inte! Det är som [familjebehandlare] säger: "Om [hen] inte trivs i skolan, så är det ingen idé att du tjarar på [hen]."*

Skolmiljö omfattar inte bara fysiska intryck utan även bemötande. I TIPS-grupperna lyfte man fram vikten av att barn med problematisk skolfrånvaro fortfarande har någon form av kontakt med skolan, gärna personlig kontakt med mentorn, och att de känner sig saknade av och välkomna till skolan. Det gjorde även en förälder:

Förälder: Så det tror jag är jätteviktigt. Att lärarna inte signalerar att "åh, vad du... det är så jobbigt att...". En lärare har ju sagt till [mitt barn] att "jag får inte extra betalt för att göra det här extra för dig".

Det var också konsensus kring att de förändringar i skolmiljön som skulle vara bra för barn med problematisk skolfrånvaro skulle gynna även andra elever, vad gäller både lugn och ro i klassen och att känna sig välkommen.

En annan del av skolmiljön är hur skolan som byggs är utformad. Äldre skolor som inte är anpassade till dagens pedagogik och elevgruppsstorlek men även nybyggda lokaler diskuterades:

TIPS: Men sen så behöver man ju titta på det i ett större perspektiv, för det är klart, nu byggs ju de här flotta skolorna som en arkitekts dröm med... Man kommer in där och så känner man direkt att "ja, man behöver inte ens ha en NPF-problematik för att bli 'lost' i den här skolan!".

Kommunikation

De intervjuade familjerna, både barn och föräldrar, pekade samtliga på vikten av att bli lyssnad på. Föräldrarna menade att de ibland tvingas vara "tjätiga". En förälder berättade att hen försökt prata med rektor när problemen började, men att hen inte drev det hela vidare:

Förälder: Det enda jag ångrar är att jag inte tog i när [hen] gick i trean. [...] Sen när [hen] började fyran märkte skolan när [hen] inte var där och oroade sig och så. Då hade vi jättemycket möten, skolmöte och så, men det hjälpte inte.

Flera föräldrar lyfte att de någon gång hamnat i konflikt med skolan, och en menade att hen rentav blivit kränkt. Konflikterna diskuterades även i TIPS-grupperna, vilka menade att mycket handlar om just kommunikationen mellan skola och hem:

TIPS: Jag tänker att en grundläggande faktor när det handlar om konflikter med föräldrar väldigt ofta är, som jag ser i alla fall, en bristande kommunikation. [...] Ofta har man missförstått varandras funktion, varandras budskap. Vad man syftar till. Och också att man kanske tror att den andra vill en ont eller så, eller att det yttrar sig så. Men bristande kommunikation hade jag sagt är en jättevanlig orsak till konflikter. [...] "Det här kan vi göra, det här kan vi inte göra" – att man förtydligar att det är jätteutmaning för oss som är professionen, för vi ska ju kunna bära detta och hantera det. [...] Det är svårt för oss att vara skickliga i det. Och då blir det lätt konflikter. Och misstro.

Vikten av relationer, både professionella sinsemellan och mellan familjer och professionella, för att kommunisera väl lyftes av flera. Exempelvis beskrev ett barn att hen inte känt sig trygg att prata med någon i skolan förrän hen byggt upp en relation med en viss medarbetare där. Även bland skolans personal uppmärksammades behovet av fungerande kommunikation, inte minst vid stadiebyten (något som också uppmärksammats i tidigare forskning) vid vilka fungerande rutiner och anpassningar inte alltid hänger med:

TIPS: Och i en del fall har man faktiskt förstått barnen och gjort anpassningar utifrån dem, vilket blir problematiskt när de byter stadium nästa gång, har vi upptäckt.

Detta problem bekräftades vid ett möte mellan TIPS och skola:

TIPS: Vad tänker ni, har ni fått några andra tankar nu när vi har pratat?

Lärare 1: Jag tänker att jag borde gjort nåt tidigare.

TIPS: Vad skulle det ha varit?

Lärare 1: Jag tänker på det de sa vid överlämningen: "Tappa inte bort [barn]."

Lärare 2: Men du kunde inte veta.

Även om kommunikationen fungerar bra och relationerna är stabila kan det vara svårt att få till en bra anpassning för barnet. Det återknyter till komplexiteten i problematisk skolfrånvaro och att barnet ibland faktiskt inte vet vad som kan vara hjälpsamt för det. Ett barn i studien hade fått förslag på anpassning i form av en paus under lektionstid, men då barnet inte visste vad som skulle vara vilsamt för hen hade förslaget inte gått

igenom. Samtidigt kunde situationen i skolan förändras fort för barnet, särskilt vad gällde kompisrelationer, och där hann skolan inte alltid med.

Det är alltså många delar som ska till för att det ska fungera mellan familj och skola när det gäller problematisk skolfrånvaro, men när alla bitar faller på plats blir det ofta bra för familjen. En förälder berättade hur hen fått verktyg för att hantera barnets ilska och en kontakt på skolan att ringa när barnet inte vill gå dit:

Förälder: Men jag sa "[barn], om du inte lugnar dig får jag ringa till [lärare]". [Hen] blir arg på mig när jag ringer efter [lärare] [...], men jag bara satt i köket [...] Och det gick ju bra efter att [lärare] hade pratat med [hen] och så. Och sen, när [lärare] åkte med [hen] sa [storasyster]: "Mamma, varför satt du bara där?" [...] "Det är bäst", sa jag, "att låta [hen] vara arg tills [hen] lugnar sig." "Va?! Det har du aldrig gjort, mamma, det är bara tjata, tjata på [hen]!" Men jag sa att "den här gången fick jag råd av [familjebehandlare] att inte göra så som jag gjorde tidigare, för det hjälper inte." "Åh, herregud mamma, det var ett bra tips. Okej, mamma, då sitter jag här också." För [storasyster] brukade också tjata på [sitt syskon].

Organisering

Ytterligare något som informanterna, i synnerhet de professionella, var överens om är att skolans uppdrag är väldigt stort och att det ibland krockar med arbetet i TIPS:

TIPS 1: För vi vill ju ha långa möten för vi måste prata om det här, och det fick vi också tillbaka från rektorerna, att de "lägger lika mycket tid på ett TIPS-barn som på hundra andra".

TIPS 2: Precis, det blev en krock där. Olika verkligheter.

[...]

TIPS 3: Sen är det ju liksom olika kulturer på olika skolor, för en del skolor vill ju också ha med väldigt många, för de jobbar på ett visst sätt. [...] Så det är ju också det att anpassa sig till olika kulturer och så.

Skolans stora uppdrag bidrar, vid sidan av personalbrist och stora klasser, till att man inom TIPS upplever att skolan vill lägga över ansvaret för barnen på dem:

TIPS 1: Och det har vi ju tänkt självkritiskt ibland, att vi ibland bär för mycket av analysen och kanske lägger för lite tid på att överföra den och bära den tillsammans.

TIPS 2: Eller bygga den ihop. [...] Vi kanske hade för stora förväntningar på det, tänker jag, på att de ska ta över vår breda analys.

TIPS 1: Det kanske inte är realistiskt. Men vi har ju några positiva exempel. [...] Och det kan jag ändå se som gemensamt för dem, att där har vi ju jobbat mer sida vid sida. Där är det inte så ensidigt TIPS, liksom. Som har burit det. Utan där har skolan också varit väldigt drivande.

Ovanstående samtal bottnade i att TIPS arbetat med att bygga upp en analysmetod som fungerar med skolans förutsättningar. Ambitionerna hade ändå krockat när det gäller hur tidigt insatserna skulle ske, då skolan inte upplevde sig ha behov av hjälp med den målgrupp projektet inriktat sig på: barn med skolfrånvaro runt 20 procent. Barn med så pass "låg" skolfrånvaro upplevde de sig kunna hantera själva. Däremot behövde de hjälp med elever med betydligt högre frånvaro där de själva inte kom vidare, vilket är de barn som TIPS framför allt arbetar med.

Ett annat exempel kring organisering gäller hur projektet riskerat skolans grundfinansiering:

TIPS: Den fritidsgården ligger ju i skolans lokaler, så där blev det ju en kostnadsfråga. Tyvärr. Om de [TIPS] skulle anordna saker för mellanstadiet så krockar det med... jamen då går inte de barnen på fritids, och då försvinner den peng. [...] Så det var ju väldigt tråkigt och det gick liksom inte att gå runt.

Hur skolan är organiserad påverkar även hur relationer kan byggas upp och underhållas. Som nämns ovan är stadiebyten något som sker inom organisationen och som påverkar de relationer barnen har. Detsamma gäller personalomsättning. Ett barn berättade att det hade varit väldigt svårt för hen att byta lärare när hen hade förtroende för och tyckte bra om den första läraren. Att börja om igen med någon ny, särskilt när det sker upprepade gånger, upplevs som uttröttande och tungt. I en TIPS-fokusgrupp beskrevs det som att de organisatoriska ramarna kring upplägg och klassstorlekar är för fasta, vilket leder till att det är barnet som måste förändra sig för att passa in.

Uppfattningarna kring skolan är alltså att dess roll och uppgift i att hantera frånvaro är omfattande. Extra komplicerat blir uppdraget, både vad gäller de förebyggande insatserna och gällande att bemöta aktuell

problematisk skolfrånvaro, krockar med andra delar av skolans verksamhet.

Om TIPS

TIPS ambition är att se till hela barnet, hela dagen, liksom att arbeta förebyggande kring problematisk skolfrånvaro. Här presenteras *glappet*, det vill säga vad informanterna anser att TIPS gör som inga andra aktörer gör, liksom hur aktörerna upplever *samverkan*.

Glappet

Under det här temat ryms flera aspekter: tillgång till verksamheter och professioner, information och stöd. De föräldrar TIPS-deltagarna har mött menar att TIPS gör något som de saknat och som ingen annan aktör gör:

TIPS 1: Att komma in tidigare med skolan... det vi gör är ju att rigga för att det ska bli samverkan med skolan. Och inför och efter. [Namn] och jag har ofta uppföljningar med föräldrar inför och efter de här mötena för att checka av hur det funkar, hur de tycker...

TIPS 2: Nej, men det man [föräldrar] har önskat är just det här med kartläggning och så, att få en gemensam bild.

Här fyller alltså TIPS en saknad roll, då det är de som håller i organiseringen och ser till att möten bokas och följs upp samt skapar samsyn och systematik i arbetet.

Många föräldrar tog också upp möjligheten att snabbt komma i kontakt med UPH och/eller BUP som något mycket positivt. Flera lyfte också fram det stöd de får, som i följande citat där föräldern visserligen önskar sig ett än mer aktivt stöd:

Förälder: Alltså, jag tycker att det är bra att det [TIPS] finns. Samtidigt tycker jag att man är väldigt ensam. [...] Skolan är faktiskt en väldigt stor makt. Och de [TIPS] är ju [inte mer än] en brygga. Ibland vill man ha nån som liksom står på ens sida och riktigt kämpar med en, och TIPS är ju bara en brygga mellan hem och skola. Ibland skulle man vilja ha en... ja, kämpe [skratt] med sig.

Många föräldrar önskar sig hjälp med att få till praktiska insatser på skolan, anpassningar av olika slag, och många har även önskemålet att TIPS ska finnas som möjlighet genom hela skoltiden. Att få stöd från TIPS gör att man blir hörd på ett annat sätt, menade många föräldrar, och även barnen gav uttryck för att

deras föräldrar får stöd och hjälp genom TIPS och samverkansparterna. Flera föräldrar uppskattar de öppna föreläsningar som genomförts av TIPS, vilket även TIPS-grupperna fått höra:

TIPS: Det har ju blivit världens succé! Det lilla förslaget som kom härifrån. Det började ju förra våren med att vi hade webinarier för föräldrar. Och så hade vi det i höstas också, och då skalade vi upp det och riktade vissa tillfällen mot föräldrar med barn med NPF-problematik eller psykisk ohälsa, och så hade vi också ett allmänt, liksom. Och nu har vi likadant den här våren. Vi la ut en annons på sociala medier och nu har vi närmare 200 anmällda.

Glappet finns alltså även när det gäller de mer allmänt inriktade insatserna, de som riktar sig till alla barn och familjer. Just mellanstadiet är en ny målgrupp, menade en av TIPS-grupperna som diskuterade hur det har varit hittills:

TIPS 1: Jamen, kul! Vi vill ju gärna komma in tidigare, så för oss har det varit jättebra. När vi började med fysisk aktivitet träffade vi många mellanstadieungdomar och det var jätteroligt. Så det har ju bara varit positivt, för vår del i alla fall, och säkert för er del också.

TIPS 2: Ja, absolut. Vi saknade ju mellanstadiet. Det är så vi märker att relationerna följer med [i högre åldrar, till högstadiet].

TIPS-grupperna uppgav att de arbetar mycket med barns delaktighet, men att det är svårt att få till. Flera grupper lyfte att skolorna inte är vana vid att ha med barn på skolmöten och därmed inte att prata med barn i sådana sammanhang; där hade man kunnat stötta skolor. I och med att många barn inte vill vara med i sådana sammanhang, arbetar man med barnets delaktighet utanför möten:

TIPS: Men det är inte jätteofta vi har haft med barn, det är det inte. Men vad vi gör [...] så försöker vi ju jobba för det här med barnets delaktighet inför och efter möten. Det hade vi kanske påbörjat lite grann. Och då är ju tanken att nån på skolan ska ha pratat med barnet inför och efter – åtminstone det liksom, och så hoppas man att de gör det mer ändå.

Samtidigt uppstår på så vis ingen direktkontakt med barnen. I en annan av TIPS-grupperna resonerade man såhär:

TIPS: Jag tycker att det verkar vara lite för lite kontakt med barnen, alltså. Och det är väl nånting som jag har tänkt ganska mycket på. Man har fått lärarens eller liksom skolans perspektiv, man har pratat mycket med vårdnadshavarna. Men man har inte träffat barnen. Och det är klart, de kanske är hemma mycket och då är det svårt att träffa dem. [...] Mer direkt kontakt med barnen, de som det faktiskt berör. De är väldigt mycket smartare också, har ofta fler svar än man tror.

Att befinna sig i det här glappet är inte helt enkelt. Det utmanar satta roller och förutfattade meningar kring olika verksamheter (såsom socialtjänsten), och TIPS-deltagarna berättade hur de ramlat in i redan existerande konflikter. Inte heller är det enkelt att omformulera erfarenheter till arbetssätt att föra vidare, då det är svårt att se exakt vad som har gjort att ett barn klarar av sin skolgång och mår bättre. Arbetet är svårt att utvärdera och det är svårt att generalisera mellan ärendena:

TIPS 1: Mm, ja. Men ibland är det svårt att svara på vad är det som har gjort att det har vänt. Det är olika.

TIPS 2: Då är det ju väldigt svårt att utvärdera.

[...]

TIPS 3: Jag tänker såhär: Det är på ett sätt lätt att säga vad som behövs. Alltså, vi vet ju det. Alltså vilken miljö barnen behöver i skolan för att kunna lyckas där [...], så på ett sätt vet vi ju vad som behövs. Sen tänker jag att man också kan se individuellt vad som har varit bra [...] rutiner hemma, hur viktigt det är. Man känner sig lite tjugig ibland, men det är så jävla viktigt ju. Och sen när föräldrar själv blir varse det kan man ju få fart på det.

[...]

TIPS 3: Men sen samverkar ju det. Det är ju ganska komplext egentligen, vad som gör förändringen.

Det är alltså både väldigt enkelt och oerhört intrikat att arbeta med problematisk skolfrånvaro.

Samverkan

Informanterna i TIPS ser resultaten från projektet som goda – även om de upplevt både interna och externa samverkanssvårigheter på vägen:

TIPS: Jag tycker att det här är ett fantastiskt projekt. Det känns som att det har hänt väldigt mycket bra, och att det har blivit lite ringar på vattnet och sådär.

Särskilt en av TIPS-grupperna fick en uppstart med slitningar inom gruppen:

TIPS 1: Men vi hade ju faktiskt, ärligt talat, väldigt olika uppfattningar i teamet här.

TIPS 2: Ja.

TIPS 1: För det var en del som ville att det skulle vara mer [...] krav på skolan, och så var vi andra som inte ville det.

TIPS 2: Ja.

TIPS 1: Så vi fick nån slags kompromiss där. Men det var mycket diskussioner runt det.

Efter de initiala svårigheterna har deltagarna enats om andra vägar att gå och jobbar nu på ett sätt som det finns tillräcklig konsensus kring.

Just initiala svårigheter uppmärksammades även av externa parter. Genom rektorer och kontakter på skolorna fick TIPS veta att de inledningsvis upplevdes som en kontrollfunktion snarare än en samarbetspartner. Samma sak fick de till sig även i en tidig utvärdering, och därefter förändrade de rutinerna.

Samtidigt var access till skolorna en utmaning:

TIPS: Alltså, det tog tid innan vi fick tillträde faktiskt. In i skolan. Vi fick ligga på ganska mycket. [...] Men till slut lyckades jag boka två timmar. Men nu har vi bara en timma. [...] Och det är lite olyckligt, tycker jag. För vi nådde väldigt många under den perioden. Sen tappade vi det. Så det är viktigt att man har folk som ... alltså ser till att möjliggöra.

En av faktorerna bakom samverkanssvårigheterna upplevs vara hur varje aktör ser på sin roll:

TIPS: Det kan bli att vi fastnar i de här skyttegravarna: "Bara föräldrarna såg till att barnet kom hit så skulle vi lösa det", och föräldern känner bara "alltså de kan ju inte möta mitt barn". "Alltså de gör det illa", alltså det här ... ja, samskapandet tillsammans. Det tycker jag inte att vi alltid lyckas med. Även hos personalen, liksom att man ser att vi gör det här tillsammans, och det är inte rätt och fel, utan det ... ja.

I diskussionen i den här fokusgruppen framkom alltså att uppfattningar kring prestige, ansvar och roller kan förhindra samsyn och gemensamma vägar framåt.

Just samverkan bland aktörerna ses som den springande punkten. Här behöver det byggas och underhållas relationer för att arbetet ska fungera. Även skolpersonal uttryckte att samverkan är högst viktigt – en lärare sa: ”Vi har ju kört fast, så lämna oss inte nu!” En av de ursprungliga tankarna bakom TIPS-projektet är också att försöka hitta nya arbetssätt för att samverka bättre. Det gäller att dela upp ansvaret tydligare och se till vem som gör vad:

TIPS: Men när det inte fungerar, när föräldern inte funkar till exempel, då tycker jag att vi hamnar i ett jättestort problem där vi kanske allihop börjar tycka att nån annan ska göra nånting. Och det är där jag hoppas att vi kan hitta ett bra sätt att kartlägga... kanske på ett tidigt stadium där man kan hitta andra. För vi ser ju att när föräldern fallerar så är det ofta barnet utvecklar symptom, kommer till BUP, blickarna är på BUP, ”gör nånting” – och vi kan ju kartlägga det och säga: ”Nej, det funkar inte, vi skickar en orosanmälan för det. Det finns en bristande föräldraförmåga här, och det kommer att vara ihållande. Vi kommer inte att komma ur det här.” Men då vet inte socialtjänsten vad de ska göra, för de har inte lagrum för det. Och så går det runt såhär, och så går det till skolan som... Vi får liksom inte fatt i det, och där mitt i all röra börjar ungen spela... eller vad det nu är de gör nu för tiden, för det är det mest logiska de kan göra.

I citatet ovan beskrivs vad som kan bli resultatet för barnet när samverkan inte fungerar, vare sig mellan föräldrar och professionella eller professionella sinsemellan. Samverkan med föräldrarna är central:

här arbetar deltagarna ofta genom att bekräfta föräldrarna och stötta dem. Under ett kartläggningsmöte med föräldrar uttrycktes följande:

TIPS: Det blir effekter på övriga familjelivet. Som förälder blir man ju förbannad på sin unge, och det är helt okej, det får man prata om. Så ett gemensamt språk och en gemensam plan och [namns] delaktighet, det är ju jätteviktigt, så att [hen] förstår varför.

Samverkan med föräldrar anses vara viktigt även för de allmänna och förebyggande insatserna. En deltagare i en TIPS-grupp berättade:

TIPS: Framför allt föräldrarna. Man möter föräldrarna där, och de blir trygga med vilka vi är. Då vågar de också släppa barnen lite när de är med oss. Och vi är väldigt såhär ”varsågod, kom in och var med” och visa, så de känner sig också trygga. Både föräldrarna och barnen. För jag vet att många föräldrar med barn som har svårigheter har varit hos oss och frågat: ”Går det bra? Hur funkar det här?” De vill liksom försäkra sig, och det tycker jag är jättebra.

TIPS-projektet syftar alltså till att fylla de tomrum som kan uppstå i ett sådant komplext problem som problematisk skolfrånvaro. Här menar informanterna att mycket har gjorts, även om aspekter såsom barns delaktighet och bra vägar till samverkan återstår att arbeta med.

DISKUSSION

Barns, föräldrars och professionellas åsikter och erfarenheter kring problematisk skolfrånvaro har nu presenterats utifrån hur aktörerna uppfattar varandra. I det följande sammanfattas och diskuteras resultaten utifrån Shiers delaktighetsmodell i syfte att beakta öppningar och möjligheter för barns delaktighet i agerandet kring problematisk skolfrånvaro.

Aktörernas uppfattningar om varandra

Resultaten visar både delade och skilda uppfattningar om barn, föräldrar och professionella från skola och TIPS-team. Gällande barnet med problematisk skolfrånvaro ser de vuxna en individ som har stora svårigheter men som samtidigt har möjlighet att, med stöd från vuxenvärlden, må bättre och komma tillbaka till skolan. Flera av barnen själva är dock inte lika positiva, inte ens bland de som upplever minskad skolfrånvaro. En risk som framkom genom barnens upplevelser liksom i de vuxnas berättelser är att såväl problem som lösning läggs på barnet som individ istället för att man försöker anpassa miljön. Delaktighet och att barnet självt är aktivt i att komma ur skolfrånvaron är viktigt, samtidigt som professionella, och till viss del även föräldrar och barn, ser risker med en återgång som inte är grundad i barnets välmående. Barnen själva vill ha en förändring av sin situation, men det är svårt för såväl barn som vuxna att veta på vilket sätt det ska ske. Här lyftes vikten av att ha goda relationer till skolans personal och känna sig sedd, trygg och hörd. Det låter kanske enkelt, men i praktiken uppstår ett sökande efter hur det ska åstadkommas – inte bara i relation till barnet utan också i relation till föräldrarna, vilkas förtröende för verksamheterna kan ha fått sig en törn.

Föräldrarnas roll är central. De förväntas hålla samman hemmet och hålla i kontakterna med alla de professionella som kallas in när ett barn inte kommer till skolan. Här är ofta lättnaden stor över att få dela uppdraget och få stöd, särskilt i kontakten med skolan och med lätta vägar till andra verksamheter. Föräldrarna känner ofta stark oro för sina barn och vill samarbeta med professionella. I samarbetet har de rollen som barnets språkrör och som kontaktväg till barnet. Empirin visar att de har goda kontakter med sina barn,

samtidigt som de, i avsikt att skydda dem, inte vill prata med dem om allt. Det vittnade även de professionella om, men de sa också att föräldrar ibland bromsar insatser på grund av att de inte har kapacitet eller vilja att ta emot stöd.

Skolan är naturligtvis en helt central del i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Många aspekter som lyftes som bra för de aktuella barnen är saker som alla barn skulle må bra av och som skulle förebygga frånvaro, till exempel en lugnare skolmiljö, en mer lämplig fysisk skolmiljö, goda relationer till och bra kommunikation med skolpersonal samt tydliga rutiner i klassrummet. En försvårande aspekt är att skolans uppdrag som helhet är stort, vilket gör det svårt att, i rätt tid, samla de resurser som behövs för att stötta ett barn med problematisk skolfrånvaro. TIPS roll är i mångt och mycket att fylla i det glapp som uppstår när aktörerna inte möter alla delar av det komplexa problem som är problematisk skolfrånvaro – dels att stötta varandra i att få till tajmingen i möten och insatser, dels att hjälpa till med kommunikation mellan aktörer och stötta föräldrarna.

Uppföljningar och löpande kontakt mellan såväl familj och professionella som professionella emellan uppskattas av samtliga aktörer. Även allmänna insatser, föreläsningar, fysisk aktivitet och så vidare ses som förebyggande insatser som skapar goda förutsättningar att dels knyta kontakter med föräldrar och professionella, dels skapa och behålla kontakter med barn inför högstadiet. Samverkan, både internt inom TIPS-projektet och externt med andra aktörer, har fått ta sin tid. Relationer, även inom samverkan, har behövt byggas upp och lärdomar har dragits från processen, delvis utifrån verksamheternas olika organisatoriska förutsättningar. Andra svårigheter har man inte kommit runt, till exempel bristen på lokaler och vissa kostnadsfrågor.

Barns delaktighet vid problematisk skolfrånvaro

Inledningsvis kan konstateras att barns delaktighet är avhängig två faktorer: dels föräldrarnas samtycke och samverkan, dels barnens vilja. Det finns fall där barn upplevt att de inte har någon delaktighet alls, där de menar att vuxna inte har levt upp ens till nivå 1 i Shiers

delaktighetsmodell, alltså att lyssna. Det ger upphov till frågan om det finns *möjligheter* inom organisationen (i dessa fall skolan) för professionella att skapa relationer till barn och därmed kunna sitta ner och lyssna aktivt på vad de har att säga. I sammanhanget kan det dock konstateras att det finns en klart uttalad önskan från de professionella att barn ska ha möjlighet till delaktighet. Därmed finns *öppningar* för delaktighet: professionella är beredda att lyssna på barn (*nivå 1*) och agerar även ofta för att hjälpa barn att uttrycka sina åsikter (*nivå 2*). Enligt barnens upplevelser krävs dock åtminstone nivå 2 för att de ska känna sig delaktiga – de behöver hjälp och stöd för att kunna formulera sina åsikter.

Det finns många orsaker till att barn inte berättar vad de tycker. Bristande tillit togs upp som exempel av ett barn, men det kan också vara instabila relationer till skolvärlden på grund av personalomsättning, dåliga erfarenheter av att tidigare ha berättat saker eller att man faktiskt inte kan formulera sin åsikt, att det är för komplicerat. För att göra det *möjligt* för barn att uttrycka sin åsikt krävs att professionella kan kommunicera med barnet på ett sätt så det kan uttrycka sig: det kan vara med hjälp av samtalstekniker, visuella metoder eller någon av de metoder som TIPS arbetat fram. Även *skyldigheter*, alltså att det finns i organisationens policy att stödja barn att uttrycka sina åsikter, kan skapa möjligheter för professionella att arbeta för barns delaktighet.

Nästa steg, *nivå 3* i Shiers delaktighetsmodell, lyfter ifall professionella faktiskt tar hänsyn till de åsikter barnet för fram. I vissa fall i empirin, till exempel när barnet självt vill tillbaka till skolan, har barnens åsikter både beaktats (*nivå 3*) och tagits hänsyn till i beslutsfattande (*nivå 4*). Nivå 3 innebär inte att barnets önskemål eller åsikt faktiskt verkställs, utan andra faktorer kan väga tyngre. Däremot är det av stor vikt att barnet får återkoppling kring hur vuxna beslutat och varför. Även här återfinns alltså *öppningar* i empirin – man vill ha barnets åsikt. Inför möten finns även ofta *möjligheter* inplanerade genom att barnet tillfrågas om vad det vill ta upp. Däremot visar resultatet inte vilka *skyldigheter* det finns inom respektive verksamhet att arbeta på detta sätt. Värt att notera är dock att nivå 3 är bindande att uppfylla enligt FN-konventionen om barnets rättigheter.

Nivå 4, att involvera barn i beslutsfattande processer, innebär att barn är direkt involverade i beslutsfattandet. Den är inget krav enligt Barnkonventionen, men nivån har visat sig ha flera fördelar: bättre kvalitet på insatsen, ökad känsla av tillhörighet, ansvar och kontroll, ökad självkänsla och empatisk förmåga samt en bra grund för ett demokratiskt, delaktigt medborgarskap. Den första fördelen, att kvaliteten på insatsen blir bättre, gäller för alla nivåer, men de övriga ses främst då ett barn blir aktivt involverat på de högre nivåerna. Högre nivåer

kräver dock mer av de professionella när det gäller hur verksamheterna är organiserade, hur jargongen är och så vidare, något som kan vara svårt för barn att förstå.

Nivå 5 innebär att barn delar inflytande över och ansvar för beslutsfattandet, alltså att vuxna lämnar ifrån sig en del av makten. Med det ökar fördelarna som kommer i nivå 4, men barn ska inte behöva ta ett ansvar de inte vill ha eller som inte är lämpligt utifrån deras ålder och utveckling.

Resultaten visar att det finns en viss skepsis angående högre nivåer av delaktighet från såväl familjer som professionella. Barnen själva vill inte vara delaktiga, alls eller i vissa frågor, föräldrar vill inte fråga dem om vissa saker och professionella ser risker med att barn tar ett ansvar som kan ge negativa konsekvenser på lång sikt. Enligt delaktighetsmodellen måste vuxna lämna ifrån sig delar av makten för att högre nivåer ska kunna nås, och det är först med det som de stora fördelarna kan nås. Empirin visar dock på andra erfarenheter i praktiken: delad makt innebär alltid ett delat ansvar, ett ansvar barnet inte bör bära. Utmaningen för verksamheterna och de professionella ligger alltså i att på en lämplig nivå dela makten med barn och att organisera sig för att det ska bli möjligt.

Sammantaget visar resultaten att barnens delaktighet rör sig på de fyra första nivåerna av delaktighet, beroende på sammanhang. Viktigt att notera är att det fortfarande kan innebära delaktighet att barnet för fram att det *inte* vill delta, beroende på hur vuxenvärlden bemöter önskemålet. En framtida önskan om att vara delaktig beror även den i mångt och mycket på hur man bemöter barnet efter att det har uttryckt önskemål om att inte delta. Att lägga tid och omsorg på de två första nivåerna är centralt för att möjliggöra högre nivåer av delaktighet så småningom. Vidare är det av vikt att fortsätta fundera kring barnets möjlighet att komma till tals utanför familjesystemet – om föräldern av olika orsaker säger nej till insatser och stöd, vilken möjlighet har då barnet att utöva sin rätt att vara delaktigt? Man bör även hålla tanken om barnets rätt till delaktighet levande i samverkan med andra professionella, särskilt i de fall det har uppstått konflikt mellan professionella aktörer och/eller familjen. Konflikter, och ibland samverkan i sig då sådan tar tid och kraft att få till, kan begränsa såväl *öppningar* som *möjligheter* för professionella att arbeta med barns delaktighet på olika nivåer. De arbetssätt som tas fram för samverkan och för att komma igenom konflikter behöver alltså utvecklas med ett öga på hur barn får möjlighet att bli delaktiga på någon nivå. Särskilt i samverkansprocesser behöver svaret på Shiers fråga ”Kan vi göra dessa förändringar [för att nå delaktighetsnivån]?” baseras på samtliga involverade verksamheters villkor. Likaså bör svaret på frågan ”Är vi beredda på följderna?” tänkas igenom innan en förändring genomförs.

AVSLUTANDE ORD

Den här studiens resultat bekräftar i mångt och mycket tidigare forskning. I flera av de familjer som ingått i studien visade sig barnets problem tidigt, redan i lågstadiet (Ansari & Pianta, 2019; Ehrlich et al., 2018; Gase et al., 2016), men i andra fall hade de börjat vid bytet till mellanstadiet, en förändring som är känd för att upplevas vara svår för barn. Det går ännu inte att säga något om eventuella långtgående effekter av projektet, men TIPS-medarbetare kan redan se vinster med att tidigt skapa breda kontakter med många barn, vilket har visat sig vara effektivt såväl kostnadsmässigt som på individ-, skol- och samhällsnivå (Forsell, 2020; Gren-Landell et al., 2015; Kearney & Graczyk, 2014; Keppens & Spruyt, 2020; Lyche, 2010). Likaså har samverkan visat sig vara vägen att gå för att möta de många faktorer bidrar till problematisk skolfrånvaro (Colvin & Miller, 2018; Gren-Landell et al., 2015; Hesjedal et al., 2016). Samtliga informanter upplever fördelar med att ha kontakt med och mellan flera samverkande instanser.

Gällande barns delaktighet finns organisatoriska hinder att hantera, då interprofessionell samverkan har visat sig kunna skymma barns rätt till delaktighet och möjlighet att bli hörda (Bolin, 2018; Dahlø Husby et al., 2019; Ek et al., 2017; van Bijleveld et al., 2015).

Inom ramen för studien har man dock arbetat aktivt för barns delaktighet i planeringen av insatser, något som tidigare forskning samstämmigt menar ger goda förutsättningar för lyckade insatser samtidigt som delaktigheten ger flera andra positiva följder (Bolin, 2018; Forsell, 2020; Gase et al., 2016; Shier, 2001; Stafford et al., 2021).

Sammanfattningsvis visar den här rapporten på en relativt god samsyn när det gäller hur aktörerna uppfattar varandra och sig själva. De konflikter som uppkommit mellan aktörerna rörde sig ofta om bristande kommunikation och svårigheter att få till rätt insatser i rätt tid på grund av att problematisk skolfrånvaro är komplext. Nyckelfaktorer för att komma till rätta med frånvaron uppges vara barns delaktighet och god samverkan. Dessa två faktorer kan ses som sammanvävda, då delaktigheten kan riskera att kompromissas med eller försvinna helt i de många relationer och perspektiv som uppstår mellan de vuxna aktörerna. Samtidigt kan barns delaktighet ge goda möjligheter att förbättra samverkan och insatserna i sin helhet. Med hjälp av Shiers modell kan planering av insatser liksom organisering av stödformer och samverkan genomföras med ett öga på organisering och planering även för barns delaktighet.

REFERENSER

- Ansari, A. & Pianta, R. C.** (2019). School absenteeism in the first decade of education and outcomes in adolescence. *Journal of School Psychology, 76*, 48–61.
- van Bijleveld, G. G., Dedding, C. W. M. & Bunders-Aelen, J. F. G.** (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: A state-of-the-art review. *Child and Family Social Work, 20*(2), 129–138.
- Bolin, A.** (2018). Organizing for agency: Rethinking the conditions for children's participation in service provision. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being, 13*, 1–10.
- Braun, V. & Clarke, V.** (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Colvin, M. L. & Miller, S. E.** (2018). Serving clients and the community better: A mixed methods analysis of benefits experienced when organizations collaborate in child welfare. *Child and Family Social Work, 23*, 666–675.
- Dahlø Husby, I. S., Kiik, R. & Juul, R.** (2019). Children's encounters with professionals – recognition and respect during collaboration. *European Journal of Social Work, 22*(6), 987–998.
- Ehrlich, S. B., Gwynne, J. A. & Allensworth, E. M.** (2018). Pre-kindergarten attendance matters: Early chronic absence patterns and relationships to learning outcomes. *Early Childhood Research Quarterly, 44*, 136–151. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.02.012>.
- Ek, H., Isaksson, J. & Eriksson, R.** (2017). Professioner, makt och samverkan mellan myndigheter. Socialtjänstens, skolans och BUP:s arbete med ungdomar som inte går till skolan. *Socialvetenskaplig tidskrift, 24*(1), 59–77.
- Epstein, J. L. & Sheldon, S. B.** (2002). Present and accounted for: Improving student attendance through family and community involvement. *The Journal of Educational Research, 95*(5), 308–318.
- Forsell, T.** (2020). ”Man är ju typ elev, fast på avstånd.” Problematisk skolfrånvaro ur elvers, föräldrars och skolpersonals perspektiv. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap.
- Gallagher, M.** (2009). Data collection and analysis. I E. K. M. Tisdall, J. M. Davis & M. Gallagher (red.), *Researching With Children and Young People* (sid. 65–88). Sage.
- Gase, L. N., DeFosset, A., Perry, R. & Kuo, T.** (2016). Youths' perspectives on the reasons underlying school truancy and opportunities to improve school attendance. *The Qualitative Report, 21*(2), 299–320.
- Gren-Landell, M., Ekerfelt Allvin, C., Bradley, M., Andersson, M. & Andersson, G.** (2015). Teachers' views on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students. *Educational Psychology in Practice, 31*(4), 412–423. <https://doi.org/10.1080/02667363.2015.1086726>.
- Hart, R. A.** (1992). *Children's Participation. From Tokenism to Citizenship*. Unicef International Child Development Centre.
- Hesjedal, E., Iversen, A. C., Bye, H. H. & Hetland, H.** (2016). The use of multidisciplinary teams to support child welfare clients. *European Journal of Social Work, 19*(6), 841–855.
- Kearney, C. A., González, C., Graczyk, P. A. & Fornander, M. J.** (2019). Reconciling Contemporary Approaches to School Attendance and School Absenteeism: Toward Promotion and Nimble Response, Global Policy Review and Implementation, and Future Adaptability (Part 1) [Review]. *Frontiers in Psychology, 10*(2222). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02222>.
- Kearney, C. A. & Graczyk, P.** (2014). A response to intervention model to promote school attendance and decrease school absenteeism. *Child Youth Care Forum, 43*, 1–25.
- Keppens, G. & Spruyt, B.** (2020). The impact of interventions to prevent truancy: A review of research literature. *Studies in Educational Evaluation, 65*.
- Krueger, R. & Casey, M. A.** (2000). *Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research* (3 uppl.). Sage.
- Lyche, C. S.** (2010). Taking on the completion challenge: A literature review on policies to prevent dropout and early school leaving. *OECD Education Working Papers, 53*, OECD Publishing.
- Patton, M. Q.** (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage.
- Shier, H.** (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society, 15*, 107–117.
- Shier, H.** (2011). *Vägar till delaktighet: öppningar, möjligheter och skyldigheter*. Översatt till svenska av Sverre Nyborg-Warner genom projektet Egen växtkraft.
- Shier, H.** (2013). *Reconsidering "Pathways to Participation"*. Harry Shier Centre for Children's Rights, Queen's University Belfast.
- Smerillo, N. E., Reynolds, A. J., Temple, J. A. & Ou, S.-R.** (2018). Chronic absence, eighth-grade achievement, and high school attainment in the Chicago longitudinal study. *Journal of School Psychology, 67*, 163–178.
- Stafford, L., Harkin, J.-a., Rolfe, A., Burton, J. & Morley, C.** (2021). Why having a voice is important to children who are involved in family support services. *Child Abuse & Neglect, 115*, artikel 104987. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.104987>.
- Unicef Sverige** (2018). *FN:s konvention om barnets rättigheter*.
- Vis, S. A., Strandbu, A., Holtan, A. & Thomas, N.** (2011). Participation and health: A research review of child participation in planning and decision-making. *Child and Family Social Work, 16*(3), 325–335.

Barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön på Högskolan Väst arbetar strategiskt med forskningssamverkan tillsammans med verksamheter som har fokus på barn, ungdomar och unga vuxna. Målet för forskningsmiljön är att producera och sprida kunskap om barns och ungdomars livsvillkor och därmed stärka deras ställning i samhället. Forskningssamverkan med externa verksamheter är ett av de sätt som miljön arbetar på för att nå detta mål. Samarbetet sker i form av en samverkansmodell som avser att skapa goda förutsättningar för både forskningen och den externa samverkansparten. Samverkansmodellen utgår från en dialog mellan forskare och samverkanspart där parterna tillsammans utarbetar och formulerar undersökningsområde och forskningsfrågor.

Barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön, Högskolan Väst

www.hv.se/BUV

Linda Mossberg, Högskolan Väst

linda.mossberg@hv.se